

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ
ПРОТИ ФІНАНСІВ: ЗМІНИ, ЯКИХ ПОТРЕБУЄ
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ
ДО ACQUIS ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Дар'я БАЛОБАНОВА

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Забезпечення безпеки будь-якого регіону є неможливим без належної фінансової системи. Фінанси є запорукою не тільки нормального існування держав, а й необхідною умовою їх співпраці в різних сферах. Тому протидії кримінальним правопорушенням у сфері фінансів доцільно присвятити увагу й в контексті адаптації кримінального законодавства України до *acquis* Європейського Союзу, що є обов'язковою умовою інтеграції в це наддержавне утворення.

До кримінальних правопорушень проти фінансів слід відносити злочини та кримінальні проступки, що спричиняють шкоду відносинам, які складаються у процесі фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарської діяльності¹. Такими кримінальними правопорушеннями, що привертають увагу в процесі адаптації до *acquis* ЄС, виходячи з наявності відповідних Директив Європейського Парламенту і Ради, є наступні діяння, передбачені чинним КК України:

– ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів»;

– ст. 209 «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»;

– ст. 222-1 «Маніпулювання на організованих ринках»;

– ст. 222-2 «Маніпулювання на енергетичному ринку»;

– ст. 232 «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках»;

¹ Гуторова Н.О. (2001). Кримінально-правова охорона державних фінансів України. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. 384 с.

– ст. 232-1 «Незаконне використання інсайдерської інформації».

Крім того, є декілька діянь, що заподіюють шкоду фінансовій системі на думку європейського законодавця, але які з певних обставин ще не передбачені в чинному КК України.

На вимогах щодо криміналізації відповідних діянь та встановлення їх певних ознак слід зупинитися детальніше.

Загальні ознаки складів злочинів, що полягають у підробленні й використанні підроблених грошей, визначаються Директивою 2014/62 Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 р. про захист євро та інших валют від підробки кримінальним законодавством та заміну Рамкового рішення Ради 2000/383². Цей документ не лише зобов'язує держави – члени ЄС встановити караність певних діянь, а в ст. 5 вимагає передбачити, що виготовлення або зміна валюти мають каратися ув'язненням на строк не менше 8 років, а поводження з підробленою валютою – ув'язненням на максимальний строк не менше 5 років. Санкція ст. 199 КК України є значно м'якшою – відповідні діяння караються позбавленням волі на строк від 3 до 7 років, а сама норма не передбачає диференціації відповідальності в залежності від конкретних дій особи. Водночас, Директива 2014/62, вимагаючи у ст. 5 від держав встановити суворі санкції за підроблення грошей, дає можливість передбачити пом'якшення покарання для особи, яка на момент набуття сприймала підроблені гроші як справжні, але у подальшому, виявивши підробку, їх збула або вчинила інші діяння, що охоплюються поведженням з такими грошима.

Чинний КК України не передбачає караність діянь, вчинених особою, яка уповноважена на виготовлення грошових знаків, але робить це з порушенням встановленого порядку, хоча це вимагається ч. 2 ст. 3 Директиви 2014/62. Так само, відповідальність за розміщення підроблених грошей та введення їх в обіг є вимогою ст. 3 Директиви 2014/62, що надасть можливість встановити караність діяння, вчиненого особою, яка, будучи уповноваженою на виготовлення грошових знаків, виготовила їх з порушенням встановленого порядку, а у подальшому розмістила або ввела в обіг.

На відміну від чинного КК України і практики його застосування, Директива 2014/62 виходить з того, що мета підроблення грошей (збути або, наприклад, впевнитися у власній майстерності), як і якість підробки, не мають впливати на кримінально-правову кваліфікацію діяння як підроблення грошей.

² Directive 2014/62/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the protection of the euro and other currencies against counterfeiting by criminal law, and replacing Council Framework Decision 2000/383/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/62/oj>

Формулювання кримінальних правопорушень, що вчиняються на ринку капіталу й організованих товарних ринках, має відповідати вимогам Директиви 2014/57 Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р. про кримінальні санкції за зловживання ринком (Директива про зловживання ринком)³.

Чинний КК України в ст. 232-1 «Незаконне використання інсайдерської інформації» передбачає, що таке діяння є караним лише за умови, якщо це призвело до отримання необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Таке рішення не відповідає ст. 3 Директиви 2014/57, яка вимагає визнавати злочином інсайдерські операції, рекомендацію або спонукання іншої особи до участі в інсайдерських операціях незалежно від настання наслідків.

У чинному КК України розголошення інсайдерської інформації передбачено як одне з альтернативних у ст. 232 «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках» і є караним лише за умови, що воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності. Згідно вимог Директиви 2014/57 мають бути розширені межі криміналізації цього діяння шляхом відмови від вказівки на корисливий мотив і передбачивши диференціацію караності залежно від наявності або відсутності майнової шкоди та її розмірів.

Маніпулювання на ринку капіталу та організованому товарному ринку докладно визначене в ст. 152 Закону України «Про ринок капіталу та організовані товарні ринки»⁴ та ст. 5 Директиви 2014/57. Чинний КК України в ст. 222-1 «Маніпулювання на організованих ринках» та ст. 222-2 «Маніпулювання на енергетичному ринку» лише називає відповідні діяння, не розкриваючи їх зміст, але формулює ці правопорушення як злочини з матеріальним складом. Діяння є караним, якщо це призвело до отримання необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення значних збитків, або якщо заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. З урахуванням вимог ст. 5 Директиви 2014/57 маніпулювання на ринку капіталу та організованих товарних ринках має

³ Directive 2014/57/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on criminal sanctions for market abuse (market abuse directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/57/oj>

⁴ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

бути сформульоване як злочин з формальним складом, а факт його вчинення на оптовому енергетичному ринку може бути визнано кваліфікуючою ознакою.

На відміну від чинного КК України, Директива 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 р. про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права⁵ предметом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визначає саме активи (доходи), а не майно. Під предикатним діянням щодо легалізації (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом слід розуміти вчинене на будь-якій території посягання, яке має ознаки злочину за відповідним національним кримінальним законом, внаслідок якого було отримано активи (доходи), незалежно від того, чи була особа засуджена за нього та чи встановлені всі фактичні ознаки цього посягання, включаючи особу, яка його вчинила.

Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, може мати місце у випадках, коли особа набула чи використала відповідні активи (доходи) або володіла ними; перетворила або передала такі активи (доходи) з метою приховати чи замаскувати їх злочинне походження; приховала чи маскувала справжній характер таких активів (доходів), джерела їх походження, місцезнаходження тощо. Слід підтримати думку Н.О. Гуторової, що суб'єктом вчинення цього злочину у формах набуття, використання та володіння активами (доходами) не має визнаватися особа, яка вчинила предикатне діяння. Такий підхід виключає можливість існуючого зараз в Україні вибіркового застосування відповідної норми (ст. 209 КК України) до осіб, які, наприклад, вчинили крадіжку і потім продали викрадене майно⁶.

На шляху до інтеграції в ЄС Україна має адаптувати своє законодавство до правових актів ЄС, зокрема шляхом імплементації положень Директиви 2017/1371 Європейського Парламенту і Ради від 05 червня 2017 р. про боротьбу з шахрайством щодо фінансових інтересів Союзу за допомогою кримінального права⁷. Ця Директива передбачає широке коло правопорушень, які завдають шкоду відносинам щодо мобілізації фінансових коштів ЄС, їх розподілу та використанню. Оскільки обов'язки щодо фінансових інтересів ЄС виникнуть у України лише після набуття нею членства в ЄС, говорити

⁵ Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1673/oj>

⁶ Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. (2024). За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. Київ: Компанія ВАІТЕ. 494 с.

⁷ Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1371/oj>

про конкретні склади кримінальних правопорушень в чинному КК України неможливо. Але, наприклад, Робоча група з питань розвитку кримінального права, яка діяла в складі Комісії з питань правової реформи, передбачила в Проекті КК три відповідних норми:

- ст. 6.3.21 «Шахрайство стосовно видатків на шкоду фінансовим інтересам Європейського Союзу»;

- ст. 6.3.22 «Шахрайство на шкоду фінансовим інтересам Європейського Союзу, стосовно доходів, крім тих, що формуються за рахунок ресурсів податку на додану вартість Союзу»;

- ст. 6.3.23 «Шахрайство на шкоду фінансовим інтересам Європейського Союзу, стосовно доходів, що формуються за рахунок ресурсів податку на додану вартість Союзу».

Крім того, в п. 5 ст. 6.3.1 надано роз'яснення, що фінансові інтереси Європейського Союзу – це інтереси визначені Директивою 2017/1371 Європейського Парламенту і Ради від 5 червня 2017 р. про боротьбу з шахрайством щодо фінансових інтересів Союзу за допомогою кримінального права, тобто усі доходи, видатки та активи, що охоплюються, набуваються за рахунок або формуються внаслідок бюджету ЄС або бюджетів інституцій, органів, офісів та агентств ЄС, утворених відповідно до Договорів, або бюджетів, управління та моніторинг яких прямо чи опосередковано здійснюють зазначені інституції, органи, офіси та агентства⁸.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що чинний КК України на теперішній час вже певною мірою відповідає вимогам *acquis* ЄС в сфері охорони фінансової системи засобами кримінального права, але деякі норми потребують уточнення, а деякі – можуть з'явитися в тексті КК України після вступу України в Європейський Союз.

⁸ Контрольний текст Проекту КК України станом на 22.02.2026 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf>